

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Westphalia'dan Günümüze Savaş

Muzaffer Ercan Yılmaz

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Yılmaz, Muzaffer Ercan,
“Westphalia'dan Günümüze Savaş”, *Uluslararası
İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 14 (Yaz 2007), s. 17-38.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Westphalia'dan Günümüze Savaş

Muzaffer Ercan YILMAZ*

ÖZET

Bu makale, Westphalia'dan günümüze savaşın uluslararası sistem düzeyinde dinamiklerine ilişkin analitik bir tartışma sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda savaşın geçirdiği evrim, Westphalia-İkinci Dünya Savaşı arası dönem, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere üç ana dönem temelinde irdelenmektedir. Westphalia'dan Soğuk Savaş'a kadar olan dönemde, değişik örneklere dayanarak, savaşın daha ziyade güç dengesi politikaları çerçevesinde açıklanabileceği belirtilmiştir. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir uluslararası sistemin egemen olduğu ve bu dönemin, "çevre" ülkelerdeki çatışmalar dışında, temelde bir barış dönemi olduğuna değinilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise savaşın karakterinin değiştiği, devletler arası çatışmalar belirgin bir biçimde azalırken, etnik çatışmalar, terörizm, insan hakları ihlalleri ve daralan kaynaklar üzerine kızışan ekonomik rekabet gibi sorunların barışın asli tehdit kaynaklarını oluşturmaya başladığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Uluslararası Sistem, Soğuk Savaş, Soğuk Savaş Sonrası Dönem.

War From Westphalia to the Present

ABSTRACT

This article aims to provide an analytical discussion on the dynamics of war at the international system level, focusing on the period between the Treaty of Westphalia and the present. In this regard, the evolution of war is examined based on three main periods: The period from Westphalia to the Cold War, the Cold War period and the post-Cold War period. It is argued that from the Treaty of Westphalia to the Cold War, war can be explained and understood within a balance of power politics. The Cold War period is identified with the bipolar system, and not counting small wars, it is mainly a period of peace. The post-Cold War period, on the other hand, is seen to have changed the character of war, highlighting ethno-political conflicts, terrorism, human rights violations and severe economic competition for decreasing resources as major threats to peace, while inter-state wars drastically declined in the same period.

Keywords: War, International System, Cold War, Post-Cold War Era.

* Doç. Dr., Bahkesir Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, muzaffer_ercan@yahoo.com

Giriş

Savaş, insanlık tarihinin belki arzu edilmeyen, ancak yadsınmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Burada kullanılan anlamı itibariyle savaş, ülkeler veya uluslar arasında gerçekleşen geniş ölçekli fiziksel çatışmaları ifade etmektedir. Kimi yorumculara göre 7000 yıllık bilinen insanlık tarihinde her yüz yılın ortalama 87 yılı savaşla geçerken, sadece 13 yılı barış içinde geçmiştir.¹ Üstelik endüstri devrimiyle ivme kazanan teknolojik gelişmeye paralel olarak savaşın yıkıcılığı özellikle geçtiğimiz son 200 yıl içinde son derece artmış, bir zamanların sınırlı cephe savaşları topyekün bir boyut kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonları ve sonrasında sahneye çıkan kitle imha silahları ise uygarlığı tümüyle yok edebilecek bir tehdit oluşturmuştur.

Savaşla insanlık olarak etkin mücadele, her şeyden önce bu sorunu iyi anlamaktan geçmektedir. Bu makale, savaşı tarihsel bir bağlam temelinde irdeleyerek uluslararası sistem düzeyinde Westphalia'dan günümüze geçirdiği evrimi, sistemsel dinamiklerini ve bir politik seçenek olarak devamlılığını tartışmayı amaçlamaktadır. Not etmek gerekir ki, oldukça kompleks ve çok nedenli bir fenomen olan savaş, değişik açılardan ve değişik analiz düzeylerinde incelenebilir. Burada sorunun sadece uluslararası sistem ve dinamikler boyutuyla ele alınması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım temelinde savaş, son dönem ağırlıklı olmak üzere, birbirini takip eden şu alt dönemlerde ele alınmaktadır: Westphalia-İkinci Dünya Savaşı arası dönem, Soğuk Savaş dönemi, ve Soğuk Savaş sonrası dönem.

Westphalia'dan Soğuk Savaş'a

Uluslararası ilişkiler disiplininde yaygın olarak kabul edildiği üzere, modern anlamda uluslararası ilişkileri, güç dengesi ilişkilerinin genel bir başlangıcını yansıtan 1648 Westphalia Barışı ile başlatmak mümkündür. Bu çerçevede, uluslararası sistem ve savaşın genel özellikleri bağlamında, İkinci Dünya Savaşı bitimine kadar aşağıdaki alt dönemler karşımıza çıkmaktadır.

1648-1789 dönemine sistemsel açıdan damgasını vuran en temel olay, 1700-1713 İspanya Veraset Savaşları'dır. Bu savaşlarda, 14. Louis Fransa'sının Avrupa'da etki alanını genişletme, dolayısıyla güç dengesini bozmaya yönelik çabası ve sistemin diğer başat öğelerinin (İngiltere, Hollanda, Portekiz, Kutsal Roma İmparatorluğu, Brandenburg ve Sauva Dükalıkları) bunu engellemeye ça-

1 Oral Sander, *Siyasi Tarih*, 12. Baskı, Ankara, İmge Yayınları, 2004, s. 594.

laşması söz konusudur. Sonuçta Fransa yenilmiş ve güç dengesi korunmuştur.

1789-1815 döneminde bu kez Napolyon Fransa'sının bir kez daha uluslararası sisteme egemen olma girişimi ve bunun bir kez daha sistemin diğer öğelerince engellenmesi söz konusudur. 1804-1815 Napolyon Savaşları kabaca bunun öyküsüdür. 1815 Viyana Kongresi ile yenik Fransa eski konumuna geriletilmiş, ancak bir yanda Prusya ile Rusya, diğer yandan İngiltere ve Avusturya arasında bir denge unsuru olarak gözetildiğinden, Napolyon öncesi varlığı genel hatlarıyla muhafaza edilmiştir. Böylece güç dengesi yeniden korunmaya çalışılmıştır.

1815-1871 dönemi, "Avrupa Uyumu" olarak bilinen dönemdir. Anılan dönemde herhangi bir gücün sisteme egemen olma girişimi söz konusu değildir. Çünkü bu dönemde monarkların asıl kaygısı, Fransız Devrimi sonrası yayılan milliyetçilik, liberalizm ve demokrasi akımlarına karşı birlikte mücadele vermek, bu şekilde iktidarlarını korumaktır. Bu eğilim, monarşiye ve onun temsil ettiği sisteme karşı bir isyan niteliğinde olan 1830 ile 1848 devrimlerinde net bir biçimde ortaya konur ve söz konusu devrimler monarşilerin ortak çabası ile bastırılır.

1871-1918 dönemi, bu kez Bismarck'la ulusal birliğini kurmuş bulunan Almanya'nın II. Wilhelm önderliğinde sistemde başat duruma yükselme girişimi ve bu girişimin diğer büyük güçler tarafından (temelde İngiltere, Fransa ve Rusya) frenlenmeye çalışılmasının öyküsüdür. Birinci Dünya Savaşı da, diğer nedenlerin yanı sıra, bununla bağlantılı olarak patlak vermiş ve Almanya ile müttefiklerinin geçici olarak çöküşüyle sonuçlanmıştır.

1918-1945 dönemi ise, önce barış antlaşmalarının korunmaya çalışıldığı dönemi (1919-1925), ardından Lokarno Antlaşmaları (1925), Briand-Kellogg Paktı (1928) ve Young Planı (1929) ile artan istikrarı, nihayet Dünya Ekonomik Bunalımı (1929) sonucu ortaya çıkan yeni uluslararası gerginliği ve sonrasında Nazi Almanya'sının bir kez daha sisteme egemen olma girişimini içermektedir. Bu girişim de bir önceki gibi başarısızlıkla sonuçlanmış, Almanya parçalanmış ve uzun bir süre Doğu-Batı gerginliğinin odak ülkesi haline gelmiştir.

Yukarıda özetlenen tüm bu dönemlerin ortak özelliği, uluslararası sistemin "güç dengesi" sistemine dayanmasıdır. Denge, onu bozmaya çalışan üye ya da üyelere karşı ortak çaba ile korunmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla tüm bu örneklerde uluslararası sistem, en güçlü üyesinden daha güçlü olduğunu kanıtlamıştır.

Soğuk Savaş Dönemi

Kaba hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı bitiminden 1980'lerin sonlarına kadar uzanan dönem, "Soğuk Savaş" olarak bilinen dönemdir. Dünya devletlerinin büyük çoğunluğunun ABD ve Sovyetler Birliği'nin önderliğinde oluşan iki bloktan birine dahil olduğu 'veya desteklediği' bu dönemde iki kutuplu bir uluslararası sistem söz konusudur. Özellikle askeri-güvenlik konularında blok üyeleri genel olarak blok liderlerinden otonom hareket edememişlerdir. Bununla birlikte Soğuk Savaş dönemi, terimdeki "savaş" sözcüğünün aksine aslında genel olarak bir barış dönemi şeklinde tarihe geçmiştir. Blok liderleri Kore ve Vietnam örneklerinde olduğu gibi zaman zaman "çevre" (*periphery*) ülkelerde savaşmışlar, ancak bloklar arasında topyekün bir savaş gerçekleşmemiştir.

Soğuk Savaş döneminde savaş bir politik seçenek olarak siyaset arenasında varlığını devam ettirmekle birlikte, blokların sorunlar karşısında barışçıl alternatifler üzerine daha bilinçli bir biçimde eğilmeye başladıkları ve savaştan, özellikle nükleer bir savaştan, özenle kaçınmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Bunun temel nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

Her şeyden önce boklar arasında kurulan "dehşet dengesi," tarafları nükleer bir çatışmadan uzak durmaya yönlendirmiştir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki atom silahı tekeli, Sovyetler Birliği'nin 1949'da aynı silaha sahip olmasıyla bozulmuştur. Bu kez ABD 1952'de atom bombasından çok daha güçlü hidrojen bombasına sahip olmuş, ancak bu üstünlüğü de bir yıl sonra Sovyetler Birliği'nin aynı silaha sahip olmasıyla son bulmuştur. Bununla birlikte ABD'nin 1957 yılına kadar Sovyetler Birliği'ne yönelik stratejik üstünlüğü söz konusudur. Bu üstünlük, Sovyetler Birliği'ni hedef alabilen Batı Avrupa topraklarına yerleştirdiği orta menzilli nükleer füzelerden kaynaklanmakta idi. Ancak bu da, Sovyetler Birliği'nin ABD topraklarını vurabilecek kapasitede uzun menzilli füze geliştirme potansiyelini simgeleyen Sputnik isimli yapay uyduyu 1957'de başarıyla uzaya fırlatmasıyla son bulmuştur. Ardından 1958-1968 dönemi karşılıklı silahlanma yarışı olarak tarihe geçmiştir. Tarafların aşağı yukarı eşit ölçüde nükleer kapasiteye ulaşmaları, bir nükleer savaşı kazanı olmayacak şekilde riskli kılmış ve yumuşamaya geçişi kolaylaştırmıştır. Nitekim 1968'de ABD ve Sovyetler Birliği tarafından imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın ardından, çoğu başarılı, kimi de başarısız bir dizi silahsızlanma antlaşması kabul edilmiştir.²

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul, Der Yayınları, 2005, s. 83-95.

1980'li yıllarda, özellikle söz konusu yılların ilk yarısında, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, Polonya'ya karşı sert bir tutum izlemesi, Sovyet destekli Vietnam'ın Kamboçya'ya girmesi gibi olaylar sonucu uluslararası sistem yeniden bir dalgalanma geçirmiş ve sıkı iki kutupluluğa geçici bir dönüş söz konusu olmuştur. Ancak bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'nin dengeyi dengeleyicisi (*holder of balance*) rolünü üstlenmesi ve Sovyetler Birliği'nde 1985 yılında Gorbaçov'un iş başına gelmesiyle kriz ortamı fazla bir sorun yaşanmadan atlatabilmiştir.

İkinci olarak Stalin'in 1953'de ölümünün ardından değişen Sovyet dış politikası da bloklar arası gerginliğin azalmasında önemli bir rol oynamıştır. 1955 yılında toplanan Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Olağan Kongresi'nde kabul edilen temel ilkelere biri de, "barış içinde bir arada yaşama" ilkesidir. Orijini itibariyle bağlantısız ülkelerce ortaya konan bu ilke, Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloğu ülkelerince yeniden yorumlanmış, sosyalist ve kapitalist sistemlerin, farklı ideolojilerin yan yana yaşayabilecekleri düşüncesi benimsenmiştir. Bu, Stalin dönemindeki kapitalist ve sosyalist ülkeler arasında çatışmanın kaçınılmazlığı tezin-den radikal bir dönüşümü ifade etmektedir.

Üçüncü olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında harap olan Avrupa'nın 1960'lı yıllardan itibaren kendini toparlanması, Avrupa Topluluğu'nun bir ekonomik güç olarak sivrilmeye başlaması, 1962 Küba Krizi'nden sonra NATO içerisinde çok sesliliğin yükselmesi, Amerikan dış politikasının ve "esnek karşılık" stratejisinin eleştirilmesi gibi etkenler, Batı Bloğu'nda ABD'nin hegemon konumunun sarsılması ve bir tür çok merkezliliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğu Bloğu'nda da yine 1960'lı yıllardan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin başını çektiği ve Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya'nın, hatta zaman zaman Macaristan ve Polonya'nın da dahil olduğu bir muhalif grup ortaya çıkmıştır. Blok içi çok merkezlilik bloklar arası yumuşamayı kolaylaştırmış, 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi ile bu süreç doruk noktasına ulaşmıştır. 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve sonrasında gelişen olayların ardından yaşanan dalgalanma yumuşama sürecini sekteye uğratmakla birlikte, bu genel eğilimi değiştirememiştir.

Üçüncü olarak tarihten alınan acı dersler ışığında, toplumların da, deyim yerindeyse, olgunlaştıkları, sorunlar karşısında barışçıl alternatifler üzerine daha bilinçli bir biçimde eğilmeye başladıkları gözlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, özellikle başta ABD olmak üzere pek çok Batılı ülkede savaşın nedenleri bilimsel bir temelde incelenmeye başlanmış ve savaş önleme-

ye yönelik pek çok düşünce, yaklaşım ya da teori ortaya atılmıştır. Bu bağlamda örneğin kimileri savaş ve geniş çaplı şiddeti önlemenin yolu olarak barış eğitimi işaret ederken,³ kimileri globalleşme ve uluslararası bağımlılığa,⁴ kimileri de merkezi otoriteye sahip bir "dünya devleti" kurma gereğine işaret etmişlerdir.⁵ Yine kimileri analiz ünitesi olarak bireye odaklanıp ancak bireysel değişimler kanalıyla geniş çaplı pozitif değişimlerin gerçekleşebileceğini ileri sürerken,⁶ kimileri daha çok yapısal sorunlara eğilmiş ve sistemsel dönüşüm zorunluluğunun altını çizmiştir.⁷

Düşünsel ve normatif çabaların yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı'nın izleyen dönemde uluslararası çatışmaları önlemeye yönelik daha somut girişimler de gözlenmektedir. Bunların başında, Ekim 1945'de resmen kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan, ancak zaman içerisinde fonksiyonunu kaybeden Milletler Cemiyeti'nin yerini alan bu örgüt, her ne kadar devletler üstü değil, devletler arası bir örgüt olarak dizayn edilse ve Soğuk Savaş ortamında sıkça Doğu-Batı mücadelesine sahne olsa da, uluslararası tansiyonu yatıştırma bağlamında yine de oldukça fonksiyonel olabilmıştır. Bu, özellikle blokların doğrudan etki alanlarına girmeyen bölgeler için geçerlidir. Soğuk Savaş dönemi boyunca 13 barış gücü (*peacekeeping forces*) tesis edilmiş, bu güçler çatışan taraflar arasında fiziksel şiddetin önlenmesi ve onların barış sürecine yönlendirilmeleri konusunda yararlı çalışmalar yapmışlardır. Yine Birleşmiş Milletler Şartı'nın 6. bölümünde öngörülen dostça girişim (*good office*), arabuluculuk (*mediation*), araştırma (*enquiry*), soruşturma (*fact finding*) gibi barışçıl çözüm mekanizmaları, uluslararası sorunlarda daha sık 've genel olarak daha başarılı' bir şekilde kullanılmışlardır.

³ Örnek olarak bkz. Gavriel Salomon ve Baruch Nevo, *Peace Education: The Concept, Principles, and Practices Around the World*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 2002; Ian M. Harris ve Mary Lee Morrison, *Peace Education*, Jefferson, NC, McFarland, 2003.

⁴ Örnek olarak bkz. Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, "Power and Interdependence: World Politics in Transition", *International Organization*, Cilt 14, No 4, 1977; Ernst B. Haas, *Nationalism, Liberalism, and Progress*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1997.

⁵ Örnek olarak bkz. Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Boston, Mass., McGraw-Hill, 1979.

⁶ Örnek olarak bkz. John Burton, *Violence Explained*, New York, St. Martin's Press, 1997.

⁷ Örnek olarak bkz. Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means*, Sterling, VA, Pluto Press, 2004.

Diğer yandan insan hakları, savaş sonrası dönemde global ölçekte büyük önem kazanarak adeta siyasal yönetimlerin meşruiyet ölçütü olmaya başlamıştır. Bu genelleme özellikle Batılı ülkeler için geçerlidir. İnsan haklarına yüklenen bu fonksiyon, 21. yüzyılda da devam edecek gibi gözükmektedir. Aslında insan hakları konusu sosyo-politik alanda yeni bir gelişme olmamakla birlikte, bu yöndeki girişimler İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar hep yerel ölçekte kalmıştır. *Magna Carta Libertatum* (1215), *Petition of Rights* (1628), *Bill of Rights* (1689), Virginia Haklar Bildirgesi (1776) ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (1789) dönemlerine göre ne denli parlak metinler olurlarsa olsunlar, hepsi –model oluşturmanın dışında– yerel sayılabilecek nitelikte insan hakları metinleridir.

İnsan haklarının evrensel düzeyde korunmaya çalışılması ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul ve ilan etmiştir. Ancak bir genel deklarasyondan ibaret olan bu metnin uluslararası antlaşmalar hukukuna dönüşmesi, bazı değişiklikler eşliğinde 1966'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Her iki sözleşme de 1976'da yürürlüğe girmiş ve pek çok ülke anılan sözleşmeleri ya doğrudan iç hukukuna aktarmış ya da iç hukuk düzenlemelerinde esin kaynağı olarak yararlanmışlardır.

Bölgesel düzeyde ise, 1950'de Avrupa Konseyi üyesi ülkelerce kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1961 Avrupa Sosyal Şartı, 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 1981 Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi, nihayet Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çerçevesinde kabul edilen 1975 Helsinki Nihai Senedi (özellikle 3. Sepet) ve 1990 Paris Şartı gibi çok taraflı antlaşmalar insan haklarını ayrıntılı bir biçimde düzenlemiştir.

Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, insan haklarının evrensel düzeyde kabulü konusunda bir takım sorunlarla karşılaşmıştır, karşılaşılmaktadır. Her şeyden önce bazı uluslar insan haklarının Batılı toplumlarca tanımlanan çerçevesine ve evrensellik boyutuna kuşkuyla bakmaktadırlar. "Kültürel görecelik" tezini destekleyen bu uluslara göre evrensel değil ancak yerel nitelikte, yerel kültürle ilintili insan haklarından bahsedilebilir.⁸ Bunun ötesinde kimi üçüncü dünya ülkeleri ile İslam coğrafyasında yer alan bazı ülkeler, insan haklarını Batılı ülkelerin kendi iç işlerine bir müdahale aracı olarak kullandıklarını iddia etmekte ve bunu adeta 'yeni sömürgecilik' gibi algılamaktadırlar.⁹

Ancak eleştirilere rağmen, yine de insan haklarının İkinci

⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 477-478.

⁹ Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, 2. baskı, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1997, s. 57-73.

Dünya Savaşı sonrasında sadece norm düzeyinde değil, bunun ötesinde kültürel olarak da yerleşmeye başladığını, norm düzeyinde muğlaklık taşısa da, anlayış itibarıyla global ölçekte değer kazandığını ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda savaş karşıtı bir dünya kamuoyu da ortaya çıkmış; savaş, politik kayguların ötesinde, insan hakları perspektifinden değerlendirilmeye başlanmış, insan yaşamını yitirme ile sonuçlanabilecek girişimlerin hiçbir şekilde meşru sayılmayacağı anlayışı egemen olmaya başlamıştır.

Dördüncü olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaş, belli koşullar dışında bir uluslararası politika aracı olarak yasaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde savaş yasaklayan aslında iki tane çok taraflı antlaşma vardır. Bunlardan ilki beş ülke (Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika ve İtalya) arasında imzalanan 1925 tarihli Ren Misak'ı, diğeri ise daha çok katılım içeren 1928 tarihli Briand-Kellogg Pakti'dir. Ancak savaşın global düzeyde yasaklanması, Birleşmiş Milletler Şartının kabulü ile gerçekleşmiştir. Anılan Şartın 2/4 maddesi savaş yasaklarken, 51. madde sadece açık saldırı karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar devletlerin tek başlarına ya da müşterek olarak meşru müdafaa hakkını kullanabileceklerini hükme bağlamıştır. Dolayısıyla bu bağlamda açık saldırı suçu, "barışa karşı işlenmiş bir suç" olarak uluslararası hukuk ihlali sayılmaktadır.

Öte yandan savaş suçları ile insanlığa karşı işlenmiş suçların İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde büyük ölçüde aktif olarak cezalandırılmaları söz konusu olmuştur. Savaş hukukuna ilişkin somut düzenlemeler aslında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamakta ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda belli başlı çok taraflı antlaşmalar arasında şunları sıralamak mümkündür: 1899 ve 1907 La Haye Uluslararası Sözleşmeleri; 1906 Savaş Alanında Hastaların ve Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine Dair Cenevre Sözleşmesi; 1925 Savaş Alanında Zehirleyici, Boğucu ve Bakteriyolojik Silahların Yasaklanmasına Dair Cenevre Sözleşmesi; 1949 Cenevre Sözleşmeleri; 1954 Dünya Kültür Mallarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme; 1963 Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşması (atmosferde, dış uzayda ve deniz altında); 1967 Nükleer Denemelerin Dış Uzayda Yasaklanmasına Dair Antlaşma; 1968 Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması; 1972 Biyolojik Silahlar Konvansiyonu.

Tüm bu temel antlaşmalar ile Soğuk Savaş dönemi dahil, savaş, silahlı çatışma ve silahlanmanın temel kuralları belirlenmiştir. Antlaşmalara aykırı olarak savaşanlar, yasaklanmış silahları

savaş alanında kullananlar ile genel anlamda savaş suçu işleyenlerin cezalandırılmaları ahlında Birinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelmiş ise de, uygulamaya geçilememiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Tokyo ve Nürnberg uluslararası ceza mahkemeleri, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlemiş olanları cezalandırmış, çoğu savaş suçlusu idam edilmiş ya da uzun süreli ağır hapis cezalarına çarptırılmıştır. Birazdan değinileceği üzere savaş suçlularını cezalandırma eğilimi Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam etmekte olup, hatta bu yönde daimi bir uluslararası ceza mahkemesi dahi kurulmuştur.

Netice itibariyle savaş hukukunun bir uluslararası hukuk dalı olarak gelişmesinin ve savaş suçlularının aktif olarak cezalandırılmaya başlanmasının –son tahlilde hegemon güçler üzerindeki etkileri sınırlı kalsa da– genel olarak savaşı azaltıcı bir etki yarattığını söylemek mümkündür.

Nihayet İkinci Dünya Savaşı sonrasında faşizmin çöküşü ve demokrasilerin dünya çapında, özellikle Batı dünyasında, yaygınlık kazanmasına paralel olarak geniş ölçekli savaş olasılığı azalma trendine girmiştir. Demokrasilerin hem sorunlar karşısında sistemselsel çözüm mekanizmaları sunmaları, hem de zaman içerisinde bir demokrasi kültürü yaratarak insanları yapıcılığa ve uzlaşmaya yönlendirmeleri nedeniyle barışı destekledikleri olgusu, günümüzde de pek çok bilim adamı tarafından destek gördüğü gibi¹⁰ ampirik olarak da doğrulanmış bir gerçektir. Nitekim tarihsel veriler incelendiğinde, hiç bir savaşın liberal demokrasi ile yönetilen toplumlar arasında gerçekleşmediği, yani demokrasilerin birbirleriyle savaşmadıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Savaş, tarihsel olarak, ancak demokrasi dışı rejimlerle demokrasiler arasında, ya da daha sıklıkla demokrasi dışı rejimlerin kendi aralarında gerçekleşmiştir. Bu çarpıcı sonuç da, liberal demokrasilerin global barışa olumlu etkisi açısından son derece güçlü bir kanıt niteliğindedir.

Ancak belirtmek gerekir ki, Batı dışı dünyanın, yani genellikle Doğu Bloğu'na dahil ülkeler ile üçüncü dünya ülkelerinin demokrasi anlayışları daha otoriter bir görünüm sergilemiş, "halk cumhuriyetleri" ülke dahilinde kimi zaman faşizmi aratmayan uygulamalar sergilemişlerdir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2002 yılında açıklanan İnsani Kalkınma Raporu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 167 milyon insanın otoriter ve özellikle totaliter re-

¹⁰ Örnek olarak bkz. Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1993; Johusa Muravchik, "Promoting Peace Through Democracy", Chester A. Crocker et al. (der.), *Managing Global Chaos: Sources of and Responses to International Conflict*, Washington, DC, US Institute of Peace, 1996.

jimler tarafından öldürüldüğünü ortaya koymaktadır.¹¹ Yine de demokrasilerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı'da daha hızlı olmak üzere global ölçekte yaygınlaştığı, bu temayülün ise global barışı genel olarak desteklediği bir gerçektir.

Sonuç olarak tekrar vurgulamak gerekirse, Soğuk Savaş dönemi uluslararası ilişkilerde genel anlamda bir barış dönemidir. Ancak elbette buradaki barış, pozitif anlamda, ülkeler arasında uyum ve işbirliğinin hakim olduğu tam bir barış hali değildir. Bununla birlikte Doğu ve Batı blokları arasında kitlesel bir savaş sözü konusu olmamıştır. Kore Savaşı, Vietnam Savaşı örneklerinde olduğu gibi blok liderleri kimi zaman çevre ülkelerde konvansiyonel silahlarla çatışmalara dahil olmuşlardır. Ancak bu çatışmalar topyekün bir ölçüğe tırmanmamıştır. Yine 1948, 1959-1961 Berlin bunalımları ile Ekim 1962 Küba Füzeler Krizi'nde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği karşı karşıya gelmişler, ancak aralarında herhangi bir sıcak çatışma gerçekleşmemiştir.

Soğuk Savaş döneminde en bariz çatışma eksenini daha ziyade bloklar dışı dünyada ortaya çıkarmıştır. 1950, 1959 Çin-Tibet çatışması, 1962 Çin-Hint çatışması, 1965 Pakistan-Hindistan çatışması (Keşmir sorunu ile ilişkili olarak), yine 1971 Pakistan-Hindistan çatışması (Bangladeş sorunu nedeniyle), 1948, 1956, 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşları ile 1980-1988 İran-İrak savaşı bu bağlamda akla gelebilecek ilk örnekler arasındadır. Yine bu dönemde devlet sınırları dahilinde bazı ayrılıkçı hareketler belirmiş ve bunlar merkezi otorite ile çatışma içerisine girmişlerdir. İspanya'da Bask sorunu, Birleşik Krallık'ta İrlanda sorunu ve Asya'da Keşmir sorunu örneklerinde olduğu gibi. Ancak Avrasya ve Afrika'yı etkileyen asıl ayrılıkçı hareket dalgası Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından gelecektir.

Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Dünya Düzeni ve Savaş Olasılığı

Soğuk Savaş'ın bariz olarak bitişiyile birlikte dünya yeni bir şekil almaya başlamıştır. Yeni dünya düzeninde her şeyden önce ideolojinin önemi azalmış, Doğu-Batı mücadelesi genel olarak ortadan kalkmış, buna paralel olarak uluslararası istikrar ve işbirliği potansiyeli artmıştır. Bugün hâlâ Çin Halk Cumhuriyeti, Vietnam, Kuzey Kore, Küba, Moğolistan gibi ülkelerde komünist ya da sosyalist rejimler hakimdir. Ancak Faruk Sönmezoğlu'nun da isabetle belirttiği üzere, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte komünizm, en

¹¹ Rakamlar, Deniz Ülke Arıboğan, *Nefretten Teröre*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005, s. 147'den alınmıştır.

azından şu an itibariyle, bir siyasal sistem olarak model olma özelliğini yitirmiştir.¹²

Soğuk Savaş sonrası şekillenen uluslararası sistem hem hiyerarşik, hem de çok merkezli bir görünüm arz etmektedir. Askeri-siyasi açıdan bakıldığında, uluslararası sistemde ABD'nin lider konumunun devam ettiği ve bu yüzden hiyerarşik bir yapının olduğu söylenebilir. Yakın tarihlerde Afganistan ve Irak örneklerinde olduğu gibi, ABD'nin ülkesinden çok uzaklarda operasyonlar yürütebilmesi ve genel olarak başarılı olması (en azından mevcut rejimleri değiştirme bağlamında) bunun en belirgin bir göstergesidir.

Ancak ekonomik-siyasi açıdan bakıldığında, uluslararası sistem daha ziyade çok merkezli bir görünümde-dir. ABD önemli bir ekonomik güç olmakla birlikte, tek büyük güç değildir. Avrupa Birliği, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü (APEC) gibi ekonomik güç odakları ile bu örgütlenmeler bünyesinde ya da bunlardan bağımsız güç merkezleri bulunmaktadır. Nitekim 1990 Körfez Krizi ile 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Afganistan ve Irak'a yönelik operasyonlarda ABD maliyetin tamamını üstlenmemiş, bunu diğer koalisyon ortakları ile paylaşmaya yönelmiştir.

Bu çerçevede günümüz uluslararası sistemi hiyerarşi ile çok merkezliliğin iç içe geçtiği bir yapı sergilemektedir. Bu yapı bünyesinde uluslararası sistem, ABD'nin yönlendirici liderliğinde bir güçlü devletler grubu tarafından belirlenmekte ya da en azından denetlenmektedir. Bu gruba ABD'nin yanı sıra, güç sahibi Avrupa Birliği ve APEC ülkeleri ile Rusya Federasyonu dahildir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde güçlü devletler grubunun genel arzusu, statükonun devamından yanadır. Çünkü statüko, bu gruba giren ülkelerin genel yararınadır. Bunun yanı sıra ideolojinin önemindeki azalma, Soğuk Savaş ortamında azalan işbirliğinden kaynaklanan potansiyel kayıplar, artan karşılıklı bağımlılık ve demokratikleşme gibi etkenler, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte güçlü devletleri belirgin bir biçimde işbirliğine yönlendirmiştir. Buna paralel olarak, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel ve global barışı tehdit eden etnik, dinsel ve diğer çatışmalar karşısında güçlü devletlerin işbirliği yaptıkları gözlenmektedir. Örneğin tüm Soğuk Savaş dönemi boyunca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gündemine taşınan çatışmalar için sadece 13 barış gücü tesis edilebilmiş iken, bu sayı yalnızca 1988-1993 arasında 20'yi bulmuştur.¹³ Mart 2007 itibariyle ise toplam barış gücü sayısı 61'e

12 Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 463.

13 Muzaffer Ercan Yılmaz, "UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era", *International Journal on World Peace*, Cilt 12, No 2, 2005, s. 15-18.

ulaşmış olup, bunların 18'i halen dünyanın çeşitli bölgelerinde aktif olarak görev yapmaktadır.¹⁴

Soğuk Savaş sonrası dönemin bir başka belirgin özelliği, bu mücadeleden Batı dünyasının ve küresel kapitalist sistemin başarıyla çıkmasıdır. Bu zafer, Batı dünyasının genişleme ya da en azından etki alanını genişletme sonucunu da beraberinde getirmiştir. ABD belirgin bir biçimde Latin Amerika, Orta Doğu ve Uzak Doğu'da etki alanını genişletmektedir. Hatta Rusya'nın engelleme çabalarına rağmen, Kafkaslar ve Güney Asya'ya da girmiştir. Nitekim anılan bölgelerde özellikle enerji kaynakları üzerine, Rusya, İran, Ermenistan üçlüsüne karşı ABD, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna saflaşması dikkat çekmektedir.¹⁵

Öte yandan NATO da Doğu Avrupa'ya doğru genişleme eğilimine girmiştir. Rusya önceleri buna karşı çıkmış ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu bir savunma örgütüne dönüştürme, AKKA'ya (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması, 1990) uymama, START'ı (Stratejik Silahlarda İndirim Antlaşması, 1991, 1993) onaylamama gibi tehditlerde bulunmuşsa da, sonradan Barış İçin Ortaklık (*Partnership for Peace*) projesi çerçevesinde bir takım tavizler verilerek ikna edilmiştir.¹⁶ Benzer biçimde Avrupa Topluluğu da Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği'ne dönüşerek (1991 Maastricht Antlaşması ile) Doğu Avrupa'ya doğru genişleme sürecine girmiştir.

Batı dünyasının ve onun temsil ettiği kapitalist sistemin genişlemesinin küresel etkisi ise, hem istikrar hem de istikrarsızlık şeklinde kendini göstermiştir. Bir yandan ABD'nin artan hegemon gücü, Batılı örgütlerin genişlemesi ve nicel olarak çoğalması uluslararası anarşiyi azaltarak uluslararası istikrarı pekiştirmiştir. Bu, özellikle Batı dünyasının kendi içinde geçerli bir genellemedir. Ancak diğer yandan da, bu gelişme, Batı dünyasına yönelik bir tepkiyi beraberinde getirmiştir, getirmektedir. Bu tepki, daha ziyade az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ile İslam coğrafyasında yoğunlaşmaktadır. Söz konusu tepki, hem Batı'nın hegemon gücüne ve bu güç sayesinde yayılan Batı değerlerine, hem de Batı'nın ekonomik üstünlüğüne karşı bir isyanı simgelemektedir. Ancak burada önemli olan nokta, Batı'ya yönelik tepkilerin dağınık, çok mo-

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.un.org.peace> (15 Mart 2007).

¹⁵ Sönmezoglu, *Türk Dış Politikası*, s. 708-709.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. United States Department of State, *Partnership for Peace*, Washington, D.C., 2000.

tifli ve örgütsüz bir yapıya sahip olduğudur. Bu nedenle, en azından şu an itibariyle bu tepkiler Batı üstünlüğüne ciddi bir muhalefet olmaktan uzaktır. Batı'ya yönelik tepkiler zaman zaman kendini çatışma şeklinde gösterebilmekte, fakat Batılı güçlerle muhalifleri arasında ciddi bir güç asimetrisi bulunduğundan, çatışma sonrası Batı üstünlüğü yeniden tescil edilmektedir.

Bununla birlikte her ne kadar devletler arası kriz ve çatışmalarda Batı üstünlüğü kendini gösterse de, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı'nın kontrol etmekte zorlandığı ciddi bir sorun –ve aynı zamanda muhalefet odağı– terörizmdir. Terörizmin belli bir vatanının olmaması, teröristlerin cephe savaşı yürütmemesi ve terör örgütlerinin illegal olarak çoğu kez uluslararası düzeyde faaliyet göstermeleri, terörle mücadeleyi güçleştirmektedir. ABD'de Clinton sonrası dönemde iktidara gelen “Yeni Muhafazakarlar” 11 Eylül sonrasında en sorunlu düşman olarak terörizmi ilan etseler ve önümüzdeki yüzyılın terörle savaş yüzyılı olduğunu vurgulasalar da, bu alandaki yetenekleri sınırlı kalmıştır, kalmaktadır. ABD önderliğindeki Batılı hegemon güçlerin tek yapabildikleri, terörizme destek veren –veya verdiği iddia edilen– devletlere yaptırımlar uygulamak, hatta Afganistan ve Irak örneklerinde olduğu gibi kimi zaman “suçlu” gördükleri yönetimleri, uluslararası meşruiyeti tartışmalı olmakla birlikte, iş başından uzaklaştırmaktır. Ancak çok boyutlu, kompleks bir sorun olan terörizmi yalnızca bu şekilde kontrol etmek mümkün değildir. Üstelik başta ABD olmak üzere Batılı güçlerin terörizmi “ezme” politikaları, sorunu daha da alevlendiren, terör örgütlerinin illegal düzeyde daha da güçlenmelerine yol açan bir sonuç da doğurabilmektedir. Terörizmin önlenmesi konusunda artan devletler arası işbirliğine rağmen, sorunun yarattığı ciddi tehdit yakın gelecekte de devam edecek gibi gözükmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde insan hakları, yine büyük ölçüde siyasal yönetimlerin meşruiyet kaynağı olmaya devam etmektedir. Dahası, genel anlamda artan uluslararası işbirliğine paralel olarak, insan haklarının kapsamı temel hak ve özgürlükler boyutunun ötesine taşmış, giderek belirginleşen bir sosyo-ekonomik boyut da kazanmıştır. Bu çerçevede, artan ölçüde; iletişim, ulaşım, finans, seyahat, çevre ve hatta ciddi düzeyde ekonomik sorunların insan hakları kapsamında düzenlenmeye başladığı gözlenmektedir. Birinci kuşak haklar olarak değerlendirilen kişisel ve siyasal haklar ile ikinci kuşak haklar olarak kabul edilen ekonomik, toplumsal ve kültürel haklara ilaveten, “barış ve kalkınma hakkı”

üçüncü kuşak bir hak olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde insan haklarının kapsamını genişletme eğilimindedir. Özellikle gelişmekte olan “güney” ülkelerinin gelişmiş “kuzey” ülkelere karşı ileri sürdükleri üçüncü kuşak haklar, tartışmalı ve muğlak içeriklerine rağmen, genel anlamda insan hakları konusunda global duyarlılığı artırma fonksiyonu üstlenmiştir.

Kapsamının genişlemesinin yanı sıra, Soğuk Savaş sonrasında insan haklarının yaşama geçirilmesi konusunda da uluslararası duyarlılığın arttığı gözlenmektedir. Özellikle bireylerin temel haklarını ilgilendiren kişisel ve siyasal haklar konusunda bölgesel ve global düzeyde etkin denetim mekanizmaları geliştirilmiştir, geliştirilmektedir. Bunun ötesinde, klasik uluslararası hukukun aksine, temel haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerin, usulüne uygun olarak yürürlüğe girdikten sonra imzacısı olmayan devletlere karşı dahi ileri sürülebileceği anlayışı giderek kabul görmektedir.¹⁷

Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde yaygın insan hakları ihlallerinin ve savaş suçlarının uluslararası suçlar kapsamında değerlendirildiği ve etkin bir biçimde cezalandırıldığı gözlenmektedir. Örneğin 1992 başlarında patlak veren Bosna-Hersek çatışmaları tüm şiddetiyle devam ederken, 1993 yılında 827 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuş, yine 1994 yılında Ruanda'daki soykırımın ardından 955 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tesis edilmiştir. Bu konuda en radikal sayılabilecek gelişme ise 17 Temmuz 1998 tarihinde sürekli bir mahkeme niteliğinde olan Roma Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması olmuştur. Bu mahkeme ile savaş suçları ve insanlığa karşı işlenmiş suçların sistemli bir biçimde cezalandırılması amaçlanmıştır.

Bununla birlikte, yukarıda değinildiği üzere, insan haklarının kapsamına ilişkin çelişen görüşler, çoğunluğu İslam coğrafyasında toplanan bazı toplumların insan haklarının evrenselliğini sorgulaması, yine pek çok üçüncü dünya ülkesinin bunu sosyo-kültürel düzeyde bir hegemonya ve iç işlerine karışma aracı olarak algılaması, insan haklarının halen süregiden bazı temel zaaflarını oluşturmaktadır. Ancak yine de insan hakları konusunda Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam eden olumlu gelişmelerin savaş ve şiddeti hem bölgesel, hem de uluslararası düzeyde azalttığı, barışı teşvik ettiği bir gerçektir.

¹⁷ Uluslararası hukukun bu yöndeki trendi üzerine bkz. Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası*, s. 20-21.

Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vuran bir diğer önemli gelişme de, çoğu devlet sınırları içerisinde gerçekleşen etnik çatışmalar olarak karşımıza çıkmıştır. Söz konusu çatışmalar 19. yüzyıldan itibaren yayılan milliyetçilik akımlarına paralel olarak tarihsel açıdan zaman zaman yaşanmış olmakla birlikte, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hız kazanmış, Soğuk Savaş sonrasında ise, eski Sovyetler Birliği, Yugoslavya gibi "modern çağ imparatorluklarının" dağılmasının da etkisiyle sayıları daha da artarak günümüzde bölgesel ve global barışı tehdit eder bir hale gelmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler verilerine bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler barış güçlerinin müdahalede bulunduğu açık uluslararası çatışma sayısı yalnızca 3 iken, bu sayı etnik çatışmalar için bugün itibariyle 44'dür.¹⁸ Yine yakın yıllarda yapılan bir araştırma, 2002 tarihi itibariyle çoğunluğu Afrika kıtasında olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde birbirleriyle çatışma içerisinde olan 275 etnik grup olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹

Bu ürkütücü temayüle rağmen, etnik kökenli çatışmalarla mücadele konusunda uluslararası toplumun pek hazırlıklı olduğu da söylenemez. Çünkü başta Birleşmiş Milletler olmak üzere önemli uluslararası ve bölgesel örgütler tarihsel olarak barışın en büyük tehlike kaynağını oluşturan uluslararası çatışmaları önlemek amacıyla tasarlanmışlardır. Bu nedenle etnik çatışmalarda konuşlandırılan Birleşmiş Milletler barış güçlerinin dahi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın barışçıl çözümleri öngören 6. bölümüne göre mi, yoksa barışın bozulması halinde uluslararası güç kullanımını öngören 7. bölümüne göre mi tesis edilecekleri tartışma konusu olmuştur.²⁰ Öte yandan, bu çatışmaların genellikle devlet sınırları dahilinde meydana gelmeleri gerçeği, konunun öncelikle bir iç hukuk sorunu olarak değerlendirilmesi sonucunu da doğurmuştur. Bu yüzden uluslararası toplum, söz konusu çatışmalar ciddi bir biçimde tırmanmadıkça müdahalede bulunma konusunda gönülsüz davranmıştır. Ayrıca başta ABD olmak üzere güç sahibi ülkeler, çıkarları doğrudan tehdit edilmediği sürece, askeri ve mad-

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için, bkz. www.un.org (14 Mart 2007).

¹⁹ Ted R. Gurr ve John Davies, "Dynamics and Management of Ethnopolitical Conflicts", *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict*, John Davies ve Edy Kaufman (der.), Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2002, s. 31.

²⁰ Muzaffer E. Yılmaz, "UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era", *International Journal on World Peace*, Cilt 12, No 2, 2005, s. 15.

di kayıplardan kaçınmak kaygısıyla sınır içi çatışmalardan uzak durmayı tercih etmişlerdir.²¹

Ancak tehlike boyutları giderek artan sınır içi etnik çatışmaların önlenmeleri ve halen patlak vermiş olanların da çözüme kavuşturulmaları, günümüzün hızla globalleşen dünyasında bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Çünkü her ne kadar yerel düzeyde cereyan etseler de, bir yandan artan uluslararası bağımlılık, diğer yandan değişik dış destekler nedeniyle, sınır içi çatışmalar hızla uluslararası bir düzeye tırmanabilmektedir. Etnik çatışmaların ortaya koyduğu tehdit yakın gelecekte de devam edecek gibi gözükmektedir. Anılan sorunla etkin mücadele ise, her şeyden önce bu çatışmaların doğru analiz edilmesini ve uluslararası işbirliğini gerektirmektedir.²²

Dünyanın Geleceği ve Savaş

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler ışığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan uluslararası işbirliği ve karşılıklı bağımlılığın, azalan ideolojik çekişmelerin, yaygınlaşan demokratikleşme ve insan hakları çabalarının genel olarak çatışma riskini azalttığını ve barış potansiyelini artırdığını ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerin genel temayülleri ve yapısal dinamikleri çerçevesinde çatışma ya da savaş durumunun artık tamamen ortadan kalktığını iddia etmek mümkün değildir.

Konuyu açmak gerekirse, öncelikle uluslararası ilişkilere ilişkin şu anki genel istikrarlı tablo, başta ABD olmak üzere hegemon güçlerin bu durumu devam ettirme arzularına endekslidir. Bu yüzden de kırılıktır. Bugün için işbirliği eğilimi hakim olabilir, ama yarın bunun böyle devam edeceğini kimse garanti edemez. Neticede uluslararası anarşi durumu varlığını devam ettirmektedir. Birleşmiş Milletler her ne kadar Soğuk Savaş sonrası dönemde etkinliğini artırsa da, uluslararası anarşiyi ortadan kaldırma potansiyeline sahip değildir. Çünkü bu örgüt, uluslar üstü değil, uluslararası bir örgüttür ve etkinliği Güvenlik Konseyi üyelerinin, özellikle daimi üyelerin, işbirliği yapmalarına bağlıdır.

21 Bu bağlamda, ABD'nin hangi (sınırlı) koşullarda BM barış gücü operasyonlarına katılabileceğine dair PDD-25 (Presidential Decision Directive-25) örnek olarak gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için, bkz. *The Clinton Administration's Policy on Reforming Multilateral Peace Operations*, Washington, DC, US Department of US Publication 10161, May 1994.

22 Bkz. Muzaffer Ercan Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sınır İçi Etnik Çatışmalar", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, No 6, 2006, s. 17-30.

Bunun ötesinde hegemon güçlerin yukarıda değinilen sınır içi etnik çatışmalar ve terörizm gibi Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vuran yeni tehditler karşısındaki yetenekleri sınırlıdır. Hegemon güçler arası uzlaşma uluslararası çatışmaları azaltıcı bir etki yaratabilir, ama terörizm veya etnik çatışmaların dinamikleri çoğu zaman bu uzlaşmadan bağımsızdır. Dahası, söz konusu sorunlar bizzat hegemon güçleri veya onların destekçilerini hedef alabilmektedir.

Öte yandan karşılıklı bağımlılığın pek çok alanda devletler ve toplumlar düzeyinde arttığı doğrudur. Ancak çatışma bağlamında buradaki kritik nokta, bu artan bağımlılığın niteliği, daha açık bir ifadeyle simetrik olup olmadığıdır. Karşılıklı bağımlılığın yaklaşık olarak simetrik olması durumunda, yani maliyet ve kazançların taraflar arasında göreceli olarak adil bölüşülmesi halinde, bunun tarafları barışa teşvik ettiği söylenebilir. Ancak aksi durumda adil olmayan bölüşüm, tarafları daha fazla çatışma içerisine sürükleyebilir. Bugünkü genel realite, pek çok durumda uluslararası karşılıklı bağımlılığın daha ziyade asimetrik bir görünüm sergilediği, gelişmiş Kuzey ülkelerinin az gelişmiş Güney ülkelerini ekonomik kıskaç altına aldığı ve sömürdüğü şeklindedir.²³ Kuzey-Güney çatışmasının temelinde de bu sorun bulunmakta, söz konusu çatışmanın değişik düzlemlerde gelecekte de devam edeceği anlaşılmaktadır.

Yine globalleşme rüzgarları eşliğinde Batı değerlerinin giderek artan ölçüde dünyaya yayılması beklenmelidir. Ancak göz ardı edilmemelidir ki, bu gelişme aynı zamanda Batı değerlerine karşı bir tepkinin de oluşmasına ya da büyümesine neden olmaktadır. Bu tepki şu an itibariyle özellikle İslam coğrafyasında yoğunluk kazanmaktadır. Gelecekte belki Samuel Huntington'ın iddia ettiği gibi bir medeniyetler çatışması yaşanmayacaktır, ancak değerler üzerine çatışmalar ve onun beslediği terörist faaliyetler dünyayı tam anlamıyla bir barış atmosferinden uzak tutacak gözükmektedir.

Nihayet Soğuk Savaş sonrası dönemde, Realist düşüncenin hafif politika (*low politics*) olarak tanımladığı sosyo-ekonomik konular, askeri-güvenlik sorunlarına oranla genel olarak daha baskın hâle gelme eğilimindedir. Bu nedenle askeri anlamda bir savaş temayülü azalmakla birlikte, gelecek "savaşlar"ın daha ziyade ekonomik nitelikte olacağını, özellikle su ve enerji kaynakları üzerine

²³ Bu konuda bkz. Frank Conner, *The South Under Siege*, Newnan, Georgia, Colland Publishing Company, 2000.

mücadelenin önümüzdeki yüzyıla damgasını vuracağını söylemek mümkündür. Aynı zamanda, bir yandan çevresel baskılar ve onun yarattığı kaynak daralması ile diğer yandan artan nüfusun ortaya koyduğu derinleşen oransızlık, ister istemez uluslararası aktörler arasında kıt kaynaklar üzerine rekabeti yoğunlaştıracaktır.

Sonuç itibariyle, tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında, 21. yüzyılda savaşın bir uluslararası politika seçeneği olarak ortadan kalktığını iddia etmek olası gözükmemektedir. Ancak savaş, belirgin bir biçimde şekil değiştirmiştir. Günümüzde barışın temel tehdit kaynakları uluslararası çatışmalar değil ama ulusların kontrol edemedikleri -veya tam anlamıyla kontrol edemedikleri- diğer önemli sorunlardır. Yukarıda tartışıldığı üzere bunların başında terörizm, etnik çatışmalar, uluslararası hukuk alanındaki olumlu gelişmelere rağmen kontrol edilemeyen yaygın insan hakları ihlalleri, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve şiddeti artan ekonomik rekabet gelmektedir. Geleceğin nasıl bir dünya getireceği, yeneden büyük çaplı çatışmaların yaşanıp yaşanmayacağı, ulusların bu "modern savaşlar"la etkin mücadele edebilme kapasitesine bağlı olacaktır.

Kaynakça

- Ariboğan, Deniz Ülke, *Nefretten Teröre*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005.
- Burton, John, *Violence Explained*, New York, St. Martin's Press, 1997.
- Conner, Frank, *The South Under Siege*, Newnan, Georgia, Colland Publishing Company, 2000.
- Donnelly, Jack, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, 2. baskı, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1997.
- Galtung, Johan, *Peace by Peaceful Means*, Sterling, VA, Pluto Press, 2004.
- Gurr, Ted R. ve Davies, John, "Dynamics and Management of Ethnopolitical Conflicts", John Davies ve Edy Kaufman (der.), *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict*, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2002.
- Haas, Ernst B., *Nationalism, Liberalism, and Progress*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1997.
- Haris, Ian M. ve Morrison, Mary Lee, *Peace Education*, Jefferson, NC, McFarland, 2003.
- Keohane, Robert O. ve Joseph S. Nye, "Power and Interdependence: World Politics in Transition", *International Organization*, Vol. 14, No. 4, 1977.
- Muravchik, Johusa, "Promoting Peace Through Democracy", Chester A. Crocker et al. (der.), *Managing Global Chaos: Sources of and Responses to International Conflict*, Washington, DC, US Institute of Peace, 1996.
- Russet, Bruce, *Grasping the Democratic Peace*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1993.
- Salomon, Gavriel ve Nevo, Baruch, *Peace Education: The Concept, Principles, and Practices Around the World*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 2002.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, 12. Baskı, Ankara, İmge Yayınları, 2004.
- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul, Der Yayınları, 2005.
- _____, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- The Clinton Administration's Policy on Reforming Multilateral Peace Operations*, Washington, DC, US Department of US Publication 10161, May 1994.

United States Department of State, *Partnership for Peace*, Washington, D.C., 2000.

Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*, Boston, Mass, McGraw-Hill, 1979.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, "UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era", *International Journal on World Peace*, Cilt 12, No 2, 2005.

_____, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sınır İçi Etnik Çatışmalar", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, No 6, 2006.

Web Siteleri

<http://www.un.org> (14 Mart 2007).

<http://www.un.org.peace> (15 Mart 2007).

Summary

The purpose of this article is to provide an analytical discussion on the dynamics of war at the international system level, focusing on the period between Westphalia and the present. In this regard, the evolution of war is examined based on three main periods: The period from Westphalia to the Cold War, the Cold War period, and the post-Cold War period.

From Westphalia to the Cold War period, war can be explained and understood within the context of a balance of power politics. In this period, France and Germany twice attempted to become the dominant power in the system and all other major powers united against the threat posed by them. The common result in all these attempts was that both countries were defeated, proving that the system was stronger than its strongest actor.

The Cold War period was identified with the bipolar system, and not counting small wars, it was mainly a period of peace. The threat of nuclear warfare, great changes in Soviet foreign policy after the death of Stalin, the rise of Europe and China as holders of the balance, great emphasis on democracy and human rights, economic interdependence, and gradual acceptance of universal ideologies played major roles in generating a "negative peace" and the lack of a major war in this period.

The post-Cold War period, on the other hand, has changed the character of war, highlighting particularly ethno-political conflicts, while inter-state wars have drastically declined. Until the late 1980s, the conventional wisdom in the West was that ethnicity and nationalism were outdated concepts and largely resolved problems. On both sides of the Cold War, the trend seemed to indicate that the world was moving toward internationalism rather than nationalism. Despite expectations to the contrary, however, a fresh cycle of ethno-national movements have re-emerged in Eastern Europe (including the Balkans), Central Asia, and Africa, calling for the special attention of the international community.

Apart from ethnically-driven conflicts, terrorism, human rights violations, and severe economic competition for decreasing resources have become major threats to peace in the post-Cold War era. Perhaps the more problematic issue is that these post-Cold War problems are largely beyond the control of any state. Nor can international organizations be effective by themselves as they have traditionally been designed to cope with inter-state problems. In the final analysis, a stable inter-state environment and serious in-

ternational cooperation are needed to deal effectively with post-Cold War problems.

As a result, although it is hardly the case that war has run its course as a political option in international politics in the post-Cold War era, it seems that war, in its traditional sense, has changed in character to a great extent. In the future, whether we embrace a more peaceful world or face large-scale violent conflicts again depends on the capacity of today's nations to work together to prevent wars.